

УДК 336.71

І. Б. Філонова,
аспірант, Університет банківської справи Національного банку України (м. Київ)

ПРОБЛЕМАТИЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

Досліджується вплив інтернаціоналізації на ринок банківських послуг. Висвітлено три основних напрями цього впливу: прихід іноземних банків на національні ринки, зміни, які відбулись в банківському бізнесі, та вихід національних банків на міжнародні фінансові ринки. Досліджується вплив фінансової кризи 2008 року на надходження іноземного капіталу у вітчизняний банківський сектор.

The article investigates the influence of internationalization on banking services market. Three trends of this influence are considered: foreign banks entry to local financial markets, changes in banking business and banks' integration to international markets of banking services. The influence of the financial crisis in 2008 on the inflow of foreign capital in the domestic banking sector is performed.

Ключові слова: інтернаціоналізація, глобалізація, прихід іноземних банків, вітчизняні банки, фінансова криза.

Key words: internationalization, globalization, banking system, foreign banks entry, domestic banks, financial crisis.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Однією із основних тенденцій, що спостерігається у світовій економіці на початку XXI століття, є посилення процесів інтернаціоналізації, що пов'язане як з підвищенням відкритості національних економік, так і з інтеграцією країн в економічні союзи. Створення таких союзів знаходить своє відображення в інтеграції у сфері фінансово-банківських послуг, на яку, в першу чергу, впливають найбільш значимі в економічних відносинах країни. Одним із проявів глобалізаційних процесів у фінансовій сфері є міждержавне переміщення банківських капіталів і зростання частки коштів нерезидентів у структурі банківського капіталу багатьох країн, в тому числі України.

Актуальною проблемою сьогодення є зростання частки іноземного капіталу в банківській системі України. Важливим є питання визначення ступеня відкритості вітчизняного банківського сектора для іноземних інвесторів, форм присутності та рівня впливу транснаціональних банків на розвиток економіки України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Нині тема участі іноземного капіталу в українському банківському секторі інтенсивно досліджується науковцями. Впливу іноземного капіталу на банківський сектор присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як: О. Барановського, Т. Смовженко, О. Другова, Н. Шелюдька, Дж. Маршала, Т. Альтмана та інших. Але, незважаючи на кількість публікацій за цією тематикою, питання особливостей функціонування іноземних банків в банківському секторі України залишається відкритим.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження впливу процесів інтернаціоналізації та глобалізації на діяльність вітчизняних банківських установ. Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких основних завдань: розкрити роль і проаналізувати наслідки надходження іноземного капіталу в банківський сектор України; порівняти форми присутності та рівень впливу іноземних фінансово-кредитних установ на функціонування банківських систем сусідніх країн; виокремити ключові шляхи економічної політики, направлені на забезпечення стабільності вітчизняної банківської системи в умовах глобалізації.

ОБГРУНТУВАННЯ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

В умовах ринкового господарства одним із пріоритетних завдань розвитку банківської системи є поглиблення її інтеграції у світовий фінансовий простір. З позиції окремої країни, інтеграційні процеси розвиваються у двох напрямках — у країну ззовні та із країни назовні. Розвиток ззовні означає, що процес іде в напрямі розширення використання іноземного капіталу, товарів і послуг технологій, інформації у сфері внутрішнього споживання окремої країни. Розвиток назовні характеризується пріоритетною орієнтацією країни на світовий ринок і глобальною експансією економічних суб'єктів у всі сфери економіки інших країн. Однією із форм інтеграції є присутність іноземного капіталу в банківському секторі країни.

За оцінкою експертів, Україна розвивається шляхом країн Центральної і Східної Європи, в яких частка іно-

Таблиця 1. Частка іноземного капіталу в банківській системі України у 2005—2010 роках

№ п /п	Назва показника	01.01. 2005	01.01. 2006	01.01. 2007	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010
1.	Кількість зареєстрованих банків	181	186	193	198	198	197
2.	Кількість діючих банків	160	165	170	175	184	182
3.	Із них: з іноземним капіталом	19	23	35	47	53	51
4.	у тому числі з 100-% іноземним капіталом	7	9	13	17	17	18
5.	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	9.6	19.5	27.6	35.0	36.7	35.8

Джерело: [5, с. 35].

земного капіталу становить від 60% до 90% . Існують різні погляди щодо наслідків функціонування банків з іноземним капіталом. Проникнення іноземних банків на ринок можна з упевненістю назвати вигодою, яка дозволить усунути численні системні ризики й знизити вартість ресурсів через вільний доступ до міжнародних джерел фінансування [1, с. 7]. На сучасному етапі розвитку банківської системи України іноземні банки не є загрозою, а навпаки, створюють здорові конкурентні умови для вітчизняних комерційних банків.

Так, вважається, що слід не просто дозволити входження транснаціональних банків на вітчизняний ринок, а й створити для них сприятливі умови функціонування [2, с. 63]. Згідно з іншою позицією, банки з іноземним капіталом при кредитуванні реального сектора віддаватимуть перевагу винятково галузям з високими прибутками та низьким рівнем ризику, а також тим, розвиток яких не створює конкурентної загрози для іноземних підприємств. Подальше зростання частки іноземного банківського капіталу пов'язане з можливою втраченою суверенітету в сфері грошово-кредитної політики, неспроможністю держави належним чином впливати на національну банківську систему, можливим посиленням нестабільності, коливанням ліквідності банків, спекулятивними змінами попиту і пропозиції на грошово-кредитному ринку, можливим впливом фінансових ресурсів [3, с. 45]. Таким чином, кількість іноземних банків у країні має бути обмеженою, оскільки подальше її зро-

стання може призвести до ситуації, в якій саме їм будуть підпорядковуватись всі пріоритетні галузі економіки [4, с.94]. Доцільно зауважити, що в умовах відкритості економіки прихід іноземних банків й розширення присутності іноземного капіталу є об'єктивним процесом, адже банк, як будь-яке інше підприємство, шукає для себе вигідніший регулятор режим та ринки із меншою конкуренцією, ніж у своїй країні.

Станом на січень 2010 р. в Україні діяли 182 банківські установи, їхні сукупні чисті активи становили 880 302 млн грн. У 2005 р. свої послуги пропонувало 160 банків, сукупні чисті активи яких були на рівні 134 348 млн грн.

Наразі 51 банківська установа має іноземний капітал у статутному фонді (у 18 з таких банків його частка становить 100 %). П'ять років тому іноземний капітал мали 19 банків (7-у повному обсязі); таким чином — його процентне значення в банківській системі України зросло з 9,6 % до 35,8 %. Однак сукупний капітал усіх банків України, за винятком Національного банку, в дійсності дорівнює капіталу однієї середньостатистичної банківської установи в ЄС.

Комплексному аналізу іноземної присутності на вітчизняному ринку банківських послуг сприятиме порівняння умов у Російській Федерації, де теж спостерігається значна зацікавленість іноземних інвесторів до банківського сектора. Так, станом на 01.01.2010 р. в Росії зареєстровано 1019 фінансово-кредитних установ, з них 226 — з іноземним капіталом. Іноземні банки активізували свою діяльність на російському ринку банківських послуг починаючи з 2005 р. У цей час проникли на фінансовий ринок потужні німецькі банки Deutsche Bank і Dresdner Bank (який придбав 33,3 % акцій Газпромбанку). Австрійська банківська група Raiffeisen International придбала 100-% пакет акцій АКБ "Импексбанк". Виявили свій інтерес до Росії й азіатські фінансові структури, зокрема розпочало функціонувати представництво японського банку Mitsui Sumitomo [6, с. 60].

Передовсім доцільно зауважити, що є два основних шляхи проникнення іноземного банку на ринок банківських послуг іншої країни. Перший — відкриття нового банку (дочірньої філії), тобто створення банку з "з нуля"; саме цей підхід в Україні обрав Сітібанк, ING Банк. Другий — найбільш розповсюджений, він передбачає придбання кредитних установ іноземними інвесторами. Продаж українських банків відбувається через продаж їх акцій та здійснюється наступним чином: 1) публічне розміщення акцій (IPO) українських банківських установ на світових фондових біржах (найчастіше у Варшаві й Франкфурті), що дозволяє залу-

Таблиця 2. Присутність іноземних інвесторів у банківській системі Російської Федерації у 2005—2010 роках

Назва показника	01.01. 2005	01.01. 2006	01.01. 2007	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	Темп росту до 2009,%
Кількість кредитних організацій з іноземним капіталом	131	136	153	202	221	226	121,6
Інвестиції нерезидентів у статутні капітали фінансово-кредитних установ (млн. руб.)	23553	49554	90092	183506	251073	305195	141,2
Сукупний зареєстрований статутний капітал кредитних установ	380468	444377	566513	731736	881350	1244364	-
Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банківської системи, %	6,19	11,15	15,9	25,08	28,49	24,53	-

Джерело: [7]

чити достатній обсяг капіталу; 2) повний продаж контрольного пакету акцій вітчизняних банків, коли кредитна установа переходить у власність іноземних інвесторів; 3) ринковий продаж акцій шляхом їх розміщення на ПФТС (Перша Фондова Торговельна Система) є вигідним для середніх банківських установ.

Зазначені вище способи дозволяють залучати банкам додаткові кошти для свого подальшого функціонування. Справжню ринкову вартість будь-якої установи визначити важко, тому в міжнародній практиці досить часто застосовують систему індикаторів, які б достовірно визначали ринкову вартість установ. За допомогою співвідношення ціна/активи можна визначити, яку суму активів інвестор отримує на одну одиницю вкладених коштів. Значення даного індикатора має рівним або бути меншим від 1, якщо ж більше угода є переоціненою. Індикатор ціна/капітал застосовують для порівняння ринкової вартості акцій до їх номінальної вартості; його значення має бути наближеним до 1. За показником ціна/прибуток визначають вартість акцій банківської установи; цей індикатор також показує, як багато інвестор готовий заплатити за одну грошову одиницю прибутків установи. Якщо значення цього коефіцієнта знаходиться в межах 15 — 25, то це вказує на те, що вартість куплених акцій відповідає ринковій капіталізації установи. На початок 2010 р. вартість здійснених за минулий рік угод складала 1 173, 66 млн дол. США. Найбільш помітною фінансовою угодою в 2009 р. стало придбання іноземним інвестором АКБ "Промінвестбанк" (російським "Внешэкономбанком"). У зв'язку з глобальною фінансовою кризою та кризою банківського сектора України ця угода була найбільш обговорюваною та висвітленою у засобах масової інформації. Але, як засвідчує табл. 3, світова фінансова криза 2008 р. не вплинула на вартість угод купівлі вітчизняних банків іноземними інвесторами і фінансові показники залишились на високому рівні.

Для порівняння розглянемо фінансові коефіцієнти банківських установ Білорусії, де іноземні банки активізували свої зусилля на фінансовому ринку протягом 2007—2009 рр. Як видно з табл. 3 і табл. 4, фінансові індикатори українських банків є значно вищими. Так, приміром, коефіцієнт ціна/прибуток для банку "Аваль" становить 288,52, що, у свою чергу, означає, що іноземний інвестор заплатив ціну в 288,5 разів більшу, ніж річний прибуток банку. Ми з'ясували причини подібних випадків переоцінки угод при купівлі фінансових установ України і виявили

Таблиця 3. Угоди злиття і поглинання вітчизняних банків іноземними інвесторами протягом 2005—2010 років (вибірково)

Банк	Власник (країна походження власника), дата угоди	Кількість проданих акцій	Індикатори		
			Ціна /активи	Ціна/капітал	Ціна/прибуток
Аваль	Raiffeisen International (Австрія), 20.10.2005	93.5	3.47	3.18	288.52
Укрсиббанк	BNP Paribas (Франція)	51	3.32	3.4	57.39
Укрсоцбанк	Banca Intensa (Італія), 24.03.2006	85.42	1.57	6.68	58.49
Індекс-банк	Credit Agricole (Франція) 24.03.2006	98	1.65	7.19	4.05
Приватінвест	PPF Group (Чехія), 05.05.2006	100	11.87	0.19	8.6
Правекс-банк	Intesa Sanpaolo (Італія), 04.02.2008	100	9.35	6.5	53.24
Промінвестбанк	Внешэкономбанк (Росія), 15.01.2009	75	3.31	2.55	84.20
Мегабанк	EBRD, KfM (Німеччина), 20.08.2009	30	2.81	2.17	98.06

Джерело: складено автором за даними [8; 9].

наступні чинники:

— нерозвинений вітчизняний ринок банківських послуг; активне зростання попиту на банківські продукти з боку населення, а відтак, можливість отримання для банківських установ великих прибутків;

— розширення зовнішньоекономічних зв'язків вітчизняних компаній;

— лібералізація (передбачає усунення централізованого контролю над цінами, рухом капіталу, свободи торгівлі тощо) у рамках міжнародних угод, за принципом безповоротності затверджених зобов'язань. Так, у рамках ГАТС Україна зобов'язалась відкрити світу 139 секторів ринку послуг (у тому числі фінансових). Відкриття на території України філій зарубіжних банків — була однією із вимог Міжнародного валютного фонду.

Якщо в Білорусії та Росії домінуючою є державна власність у банківській системі, то в Україні спостерігається істотне збільшення присутності банків з іноземним капіталом на кредитному ринку і постійне скорочення ринкової частки державних банків. Важливо зауважити, що для Росії державні банки є основою фінансування потреб національної економіки і зміцнення конкурентних позицій, а також сприяють створенню передумов для власної зовнішньої експансії. Так, російські державні банки (ВТБ, Сбербанк России ОАО, Внеш-

Таблиця 4. Угоди злиття і поглинання банків Білорусії іноземними інвесторами протягом 2007—2009 рр.

Банк	Покупець (країна покупця)	Розмір пакета акцій, %	Індикатори		
			Ціна /активи	Ціна/капітал	Ціна/прибуток
«Славнефтебанк»	ВТБ (Росія)	50%	0,22	1,75	26,28
«Бельнешэкономбанк»	Внешэкономбанк (Росія)	65%	0,12	1,05	48,86
«Золотой талер»	«Fransabank» (Ліван)	99	0,56	1,30	19,92
«Межторгбанк»	Альфа Банк (Росія)	39	0,17	1,17	11,42
«Белорусский народный банк»	«Bank of Georgia» (Грузія)	70	1,03	1,98	105,27
«Минский транзитный банк»	«Horizon Capital»(США)	32	0,60	3,12	21,88

Джерело: [10; 11].

економбанк) придбали банківські установи в Білорусії, Казахстані, Грузії та ряду інших країн. Крім того, дочірні структури державних російських банків функціонують в Лондоні, Парижі, Відні, Мілані тощо. На сьогодні українські банки теж присутні у Білорусії, Молдові, Угорщині, Китаї, Словаччині, але у формі представництв. Функціонує також представництво "Укрексімбанку" в Нью-Йорку — найбільшому міжнародному центрі фінансів і торгівлі, де зосереджені провідні фінансово-банківські установи світу, міжнародні товарні біржі й всесвітньо відома Нью-Йоркська Фондова біржа. Діяльність представництв українських банків на теренах інших держав, безумовно, сприятиме розширенню можливостей співробітництва з міжнародними фінансовими установами.

Домінуючу позицію на ринку банківських послуг в Україні займають такі системні банки I групи, як: Райффайзенбанк-Аваль, Укрсоцбанк, УкрСиббанк, ОТП банк, Альфа-банк та ін. Усі ці банки є банками з іноземним капіталом і впродовж останнього десятиліття на ці банківські установи припадає близько 65 — 70 % активів банківської системи України, а в середньому на 120 малих банків IV групи — 8% активів. Іноземний контроль у банківській сфері здійснюється не лише зарубіжними банками — держателями пакетів акцій можуть бути іноземні уряди (ВТБ, Сбербанк России ОАО, Внешэкономбанк) та міжнародні фінансові корпорації ("BNP Paribas", "Credit Agricole", "Erste Group", "VAB Group", "UniCredit Group", "PPF group" та інші). Таким чином, іноземні банки знайшли свою нішу на ринку банківських послуг України та впевнено її утримують.

Для того, щоб українські банки не втратили конкурентних переваг, необхідно нарощувати рівень їх капіталізації та консолідувати банківську систему, через злиття чи приєднання декількох вітчизняних банків, які збільшили б концентрацію капіталу. Стимулювати ці процеси повинні Національний банк України та законодавча влада шляхом удосконалення банківського законодавства. Водночас вирішити проблему реформування банківської системи можна еволюційним шляхом, без тиску згори, без нав'язування ініціативи законодавчою владою — тобто шляхом створення банківських холдингів (банки-учасники холдингу не втрачають своєї юридичної незалежності, навідміну від інших форм об'єднання). Створення двох банківських холдингів з прозорою структурою управління підвищить конкурентноспроможність вітчизняних банків. На даному етапі, на нашу думку, постає необхідність і у таких заходах:

— забезпечити прозорість руху грошових коштів у країні, вжити суворих заходів щодо запобігання їх відтоку в тінь та інші країни;

— поступове скорочення готівкового обігу, який слугує базою для виплати заробітної плати в конвертах та здійснення розрахунків і платежів, що не проходять через банківські установи і не оподатковуються;

— збільшення статутного капіталу державних банків, що дозволить їм брати участь у масштабних інвестиційних проєктах, насамперед, у фінансуванні інфраструктури (будівництво доріг, морських і повітряних портів тощо) та кредитування імпортозамінних, експортноорієнтованих вітчизняних підприємств (не сировинних напрямів, а високотехнологічних виробництв);

— удосконалення банківського законодавства, та в подальшому його гармонізація з світовими стандартами.

Як показує світовий досвід, залучення іноземних інвестицій у банківський сектор є позитивним явищем за умов, коли дієвими є регулятивний механізм та ефективний контроль держави. Тобто, якщо приплив зарубіжного банківського капіталу регулюється належним чином, капіталізація банківської системи збільшується, посилюється конкуренція між банківськими установами, що є стимулом до впровадження інноваційних технологій, а вітчизняні банки отримують більше можливостей для виходу на міжнародні ринки.

ВИСНОВКИ

З огляду на вищевикладене ми можемо стверджувати, що інтеграція банківської системи України у світовий фінансовий простір зумовила трансформацію більшості позитивних і негативних явищ зовнішнього світу в українські умови. На сьогодні одним із найважливіших завдань для України є досягнення найбільш раціонального співвідношення між зовнішнім (іноземним) і внутрішнім (вітчизняним) капіталом. Адже від потужності банківської системи значною мірою залежить стабільність економіки перед світовими фінансово-економічними кризами. Актуальними для майбутніх досліджень залишаються питання розроблення ефективних механізмів прогнозування і регулювання присутності іноземного капіталу в банківській системі України.

Література:

1. Бенч Д. Не такий страшний СОТ. Фінансові ринки України в найближчій перспективі // Консалтинг в Україні — 2008. — № 1 (42). — С. 7.
 2. Уманців Ю. Україна в умовах глобалізації світової економіки // Вісник Національного банку України. — 2006. — № 10. — С. 60—68.
 3. Шелюдько Н.М. Проблеми капіталізації державних банків України та шляхи їх вирішення // Економіка і прогнозування. — 2008. — № 3. — С. 45.
 4. Полозенко Д. Банківська система України в умовах функціонування іноземних банків // Фінанси України. — 2006. — № 5. — С. 91—94.
 5. Основні показники діяльності банків України на 1 лютого 2010 р. // Вісник Національного банку України. — 2010. — № 3 — С. 35.
 6. Шадурский Е. Российские банки готовы перейти от обороны к атаке на западный капитал // Банковское дело. — 2006. — № 7. — С. 60—61.
 7. Центральний банк Российской Федерации [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cbr.ru>
 8. Національний банк України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
 9. Асоціація українських банків [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.aub.org.ua>
 10. Национальный банк Беларуси [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbrb.by>
 11. Сехович В. Белорусский бизнес накануне распродажи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ej.by/publication/2009_04_07_2707.
- Стаття надійшла до редакції 06.07.2010 р.*